

“Azərbaycanın Quba bölgəsinin musiqi folkloru”

Bölgə musiqişünaslığımızda ilk tədqiqat əsəri

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən qədim və zəngin hissəsi sayılan musiqi folklor nümunələrimiz xalqımızın özü qədər böyük tarixə malik olmaqla özündə ulu əcdadlarımızın adət və ənənələrini, düşüncə tərzini, gen yaddaşını qoruyub saxlayaraq nəsil-dənəslə sifahi halda ötürülmüş, keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə yeni-yeni çalarlar əzərdəkar daha da zənginləşmiş, qorunaraq bu günümüzdə gəlib çatmışdır. Folklor yaddaşımız həmişə güclü olur və bağlı olduğu sahə ilə özündə böyük enerji yığıb daşıyır. Folklor nümunələri olan laylatlar, nəzləmə və oxşamalar, bayqatılar, rəqs və oyun havaları, mərasim və mövsüm nəğmələri, müxtəlif məşət sahələri və insanların məşğulliyətə ilə bağlı yarandıqca amək nəğmələrində təkcə insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələri təsvirlərini, söz və musiqilərdə insan hərəkətə gətirən, ona inam və güc verən hansısa bir qüvvəni səhifəli olurlar. Məhz buna görə ulu keçmişimiz bizlərə əmanət qoyduğu zəngin mənavi irsinə nə qədər ahamiyyətli oldu və qiymətli. Bu sahədə aparılan tədqiqat və yazılan elmi işlərin işə vacib və gərəkliyi bir daha təsdiqlənir.

Biz həmişə ümumi halda Azərbaycan musiqi folklorundan danışır və yalnız elmə məlum olan nümunələri sətət gətirməklə kifayətlənirik. Lakin ümumtəhliləki, müxtəlif adət-ənənələrini yaşayaraq, rəngarəngliyi ilə bir-birindən fərqlənən və böyük elmi maraq yaradan bölgələrimizdə yuzlərlə, belkə, minlərlə folklor nümunələrimiz yatıb qalıb. Bunun bənzər toplanaraq elmi tədqiqata cəlb edilmədən, sətə salınaraq bəzən ictimaiyyətdə təqdim olunmadan ulu keçmişimizə bağlı böyük bir mənavi irsəndə məhrumduq. **Nəzərə alsaq ki bu nümunələr əsasən əhli çalğaları sayılan təbəqənin yaddaşlarında qorunur, onda nə qədər çox və təxərrüslənmiş tədqiqat irsərimizin zəruriti meydana çıxır. Aydın məsələdir ki, Azərbaycan musiqi folklorunun böyük bir qismi hələ də toplanmayıb və elmə məlum deyildir. Bu baxımdan sənətsənətsənə ulu fəlsəfə doktoru Ağahüseyn Anadolı oğlu Abbasovun yaddəgi dissertasiyası iş vaxtında görülmüş tədqiqatlayı bir işdir.**

Müəllif dissertasiyasını uzun müddətə – 7 ilə tamamlamışdır. Bu

də işin çox çətin, müəllifin işə diqqət və məsuliyyətdən xəbər verir. “Azərbaycanın Quba bölgəsinin musiqi folkloru” namizəddik dissertasiyası işində Azərbaycan musiqişünaslığında ilk dəfə bölgəsinin musiqi folkloru elmi tədqiqata cəlb olunur. A.Abbasov Quba bölgəsinin kəndkəndə qarış-qarış gəzərək çox maraqlı və zəngin musiqi folkloru nümunələri toplayıb. Əlbəttə, tez görünən işdə heç vaxt keyfiyyət olmur. Xüsusən böyük, elmi dəqiqlik tələb edən bu kimi tədqiqatlarda zamanın özünəməxsus rolu vardır. Müəllif topladığı nümunələri diqqətlə nota salmış və sonradan elmi tədqiqata cəlb etmişdir. Vurğulanıq istərdim ki, musiqi folklorunu toplamaq çox çətin və zəhmətli bir işdir. Adətən, dövlət elm və təhsil qurumlarının – AMEA, AMİL, BMA, ADPU və bu kimi müəssisələrin xəttilə işi ekspedisiyalar təşkil edilir, onların maddi-texniki bazası formalaşdırılır. Heyət tərkibinə bir neçə tədqiqatçı cəlb olunur. A.Abbasov isə bu çətinlikləri öz üzərinə götürərək Quba və ətraf kəndlərlərə çoxsaylı şəxsi ekspedisiyalar təşkil etmiş, bütün tədqiqat materiallarını həmin qruplarla birgə toplaşmışdır. Bu da onun sənətinə və görüldüyü işə, doğma vətəninə böyük sevgi və məhəbbətindən, vətənpərvərliyindən ibarət gəlir.

Dissertasiya ağırlı, altı bölməni özündə birləşdirən illi fəsil, nəticə və ədəbiyyat sığdırandır, çoxsaylı not nümunələri və onların təhlillərindən, müəllif tərəfindən tərtiblənməsi çoxsaylı cədvəllərdən ibarətdir. Müəllif I fəsilin ilk bölməsində Quba rayonu ərazisinin tarixi-coğrafi şəraitinə uyğun musiqi folkloru qaynaqlarından xəbər verir. Bu səbəbdən Qubanın yerləşdiyi tarixi-coğrafi ərazi, bölgədə tarixən məskunlaşmış əhali, onların məşət və məşğulliyəti, hazırda bölgənin etnik tərkibi, musiqi folklorunun yayılma arealları, bölgədə aparılmış arxeoloji qazıntıları və onların elmi nəticələri, yerli və xarici tanixçilərin bölgə haqqında tədqiqatları, Quba ədinin etimologiyası, toponimlər, bu sahədəki mövcud elmi-tarixi ədəbiyyat və tədqiqatlar, həmçinin informantların verdiyiləri məlumatlara əsasən qarşılaşdırılacaq təhlil olunur və alınıb nəticələr müəllif tərəfindən çox uyğun bir elmi dildə əzəksini tapır. Bölmə sonu müəllifin gəldiyi qənaətə görə, bölgədə yaşayan ən

qədim yerli əhali yaşayıcılarıdır, Quba ərazisində sahar mədəniyyəti hələ miltadın IV və V əsrlərdə formalaşmış və demək olar ki, insan məqətinin bütün sahələrində əzə və çox miqdarda musiqi folkloruna rast gəlinir. Zaman-zaman əraziyə müxtəlif xalqların nümayəndələri köçüb gəlmiş, burada məskunlaşmışdır. Dil müxtəlifliyinə baxmayaraq yerli əhəlinin musiqi folklorunun digər xalqların folkloruna çox böyük təsiri aydın hiss olmur. Belə ki, əsmiyyəsiyə nəticəsində Azərbaycan musiqi folkloru nümunələri onların məşətinə daxil olmuş və yaddaşlarında qorunub saxlanmışdır.

İkinci fəsilin II bölməsində Azərbaycanlı folklor musiqişünas toplanması tarixindən söhbət açılır. Burada da müəllif çoxsaylı ədəbiyyat və tədqiqatlar, arxiv materiallarına, həmçinin özünü tədqiqat və ekspedisiyaların materiallarına istinad edərək maraqlı nəticələrə gəlir. Belə ki, ta qədimdən bu günümüzdə kimi musiqi folkloru əsasən yaddaşlara sığış şəkildə ötürülmüş və bu baxımdan xalqımızın mənavi sərvətinin böyük bir qismi yazıya alınmamışdır. Ötən əsrin əvvəllərinə qədər Azərbaycanlı not sistemini və ixtisaslı peşakların olmaması bu işi daha da çətinləşdirmişdir. Lakin arxiv materiallardan aydınlaşır ki, zaman-zaman əraziyə müxtəlif tədqiqat xarakterli səyahətlər təşkil edilmiş və nəticələri müxtəlif ölkələrin oxavıx mətbuatında işıq üzmüşdür; məsələn, 1817-ci ildə Həştərxanda nəşr olunan “Azətiski muzikalnyj jurnal”ın IV sayında “Darband xanı Fətəlinin İran məhəsnisi” adı Azərbaycan xalq molyodiyasının not yazısı verilib. Şübhəsiz ki, bu məhni XVII əsrin II yarısında yaşamış məşhur Quba xanı Fətəli xana həsr olunmuşdur.

“ XX əsrdə işə ADK-nın xəttilə Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə ekspedisiyalar təşkil edilir, üçüncü ekspedisiya 1938-ci ildə Quba və Gəncə rayonlarına göndərilir. O vaxt Qubada ulu musiqişünas M.S.İsmayilov bölgədə gəniz yayılması “Koroğlu” dastanı ilə bağlı nəğmələri, oyun və məhni tipli havaları nota salıb. Bu nümunələr A.Abbasov tərəfindən AMEA Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunun arxivindəni yazıma şəklində əldə edilərək dissertasiyada gəniz təhlili aparılıb.

Göründüyü kimi, həmin ekspedisiyalar Quba ərazisində tarixən yararıb-yayılmış musiqi folklorunun tam və gəniz miqyasda yığılıb-ışlanmasını təmin etmişsə də, o dövr üçün müəyyən əhəmiyyət daşıyır.

A.Abbasov 2000–2007-ci illər ərzində keçirdiyi şəxsi ekspedisiyalarla, demək olar, xalq məşğulluğunun təhsinə əzə materialları toplanmış və nota salınaraq tədqiqata cəlb edilmişdir.

I fəsilin III bölməsində XX əsrin II yarısında Quba rayonunda musiqi folklor yaddəçiliyinin vəziyyətindən söhbət açılır. Burada yaddəçiliyin yarıdan əzə sənətkarları, müxtəlif folklor həyətləri, ailyatın ustaları, məşət mərasimləri, musiqi folkloru ilə bağlı sahələr əzərdilir, nəticələr və nümunələr cədvəl, sxem, not, şakillər vəsfətisiz göstərilir və yerli gəlmiş təhlilə uğrayır. Aydınlaşır ki, bölgənin çox zəngin və gəniz musiqi po-

tensialı vardır və ilk dəfə bu dissertasiyada tədqiq olunur.

Bölmə dördü Quba ərazisinin musiqi folkloru mövcudluğu və bir iri kimi qorunub saxlanılmasıdır. II fəsilin I bölməsində toy mərasimlərinin bütün mərhələləri, keçdiyi tarixi şərait, hazırkı toylar və bütün mərhələlərdəki adət-ənənələr, burada tarixən yararıb-yayılan musiqi folkloru çox diqqətə əzərdilir. Tədqiqatın məlum olur ki, Qubada toy mərasimi tarixən 21 mərhələdən ibarət keçirilir və bu mərhələlərin böyük qismində musiqilərdə istifadə edilir. Qadın və kişi toyları, oğlan və qız evindəki xınayaxı mərasimləri və onların sənətkarlığı çox diqqətə əzərdilir, toplanmış musiqi folkloru nümunələrini ritm və metr, musiqi quruluşu, məğəm və lad əsaslı təhlil edilir, maraqlı nəticələrə gəlinir.

Bu fəsilin II bölməsində məşət mərasimi və III bölməsində dini-məhərrəmlik nümunələri təqdim olunur. Müəllif bu nəticələrə gəlir ki, toplanan nümunələr yalnız Quba bölgəsində yararıb-yayılmış, bu günümüzdəki gəlib çatmışdır. Bütün yuxarıdakıları ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, dissertasiya yığsək peşaklıqla yazılmış, Quba bölgəsinin musiqi folkloru haqda tam müfəssəl işləmiş elmi tədqiqat əsəridir. Əsərdə bütün elmi və bədii normalar gözənilir, AAK-nın namizəddik dissertasiyalama qoyduğu qayda və tələblərə əzəl əməl olunur. Gələcəkdə bu əsirin monografiya şəklində çap olunması məqsəduyğündür.

Azərbaycan musiqişünaslığında ilk dəfə bölgəsinin musiqi folklorunu tədqiqatı şəklində daxil olmuş əsər – bu istiqamətli ilk qarənşu kimi – gələcəkdə digər regionların musiqi folklorunu toplanaraq tədqiqat stimuluyla yarıdacaq və əminəm ki, bu işdən sonra çox sayda alim-musiqişünas ruhlanacaq əsrəngiz və spesifikasi ilə bir-birindən seçilən, eyni zamanda lad-məraq, musiqi və milli köklərlə bir bəndəli oğlan zəngin və böyük elmi dəyərli Azərbaycan musiqi folklorunu toplağa yollanacaqdır.

Sənətsənətsənə ulu fəlsəfə doktoru Abbasov Ağahüseyn Anadolı oğlunun “Azərbaycanın Quba bölgəsinin musiqi folkloru” adı namizəddik dissertasiyası kəmil bir tədqiqat əsəri olaraq Azərbaycan elminə dəyərli və layiqli bir töhfədir. Müəllif yeni-yeni uğurlar əzərləyər! ✦

Tofiq Bakıxanov,
xalq artisti, professor

